

Václavík, David

[Vojtíšek, Zdeněk. Nová náboženství a násilí]

Religio. 2019, vol. 27, iss. 1, pp. 144-146

ISSN 1210-3640 (print); ISSN 2336-4475 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/141551>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

sa premietli v symbolizme, aký Suhrawardi používa vo svojej angelologickej náuke. Z tohto dôvodu je v knihe akcentované porozumenie Suhrawardiho angelológii v symbolickom kontexte jeho alegorických prác. Symbolické vyjadrenie výsledkov cesty za pravdu bolo vlastné už predošlým náboženským či filozofickým učeniam a okrem zoroastrizmu kniha vyzdvihuje Platóna, Herma a Plotína. V Suhrawardiho iluminacionizme sa ako zásadná zmena oproti jeho predchodcom prezentuje identifikácia všetkého bytia so svetlom, čo má prirodzene dopad na Suhrawardiho predstavu o anjeloch. V kontexte iluminacionistickej filozofie sa anjel vyskytuje pod označením „netelesné svetlo“, pričom takto vystupuje aj v Suhrawardiho emanačnej teórii určujúcej hierarchiu, ktorej netelesné svetlá podliehajú. Okrem identifikácie anjelov v Suhrawardiho filozofii iluminácie, poskytuje kniha taktiež orientáciu v ich funkciách. Za najvýznamnejšiu z nich je považovaná funkcia anjela ako cieľa ľudského snaženia priblížiť sa Bohu. Z nej totiž vyplýva záver, že vďaka porozumeniu všetkým jestvujúcnam ako svetlám dostáva človek reálnu šancu stať sa zástupcom Boha na zemi.

Po ústrednej kapitole autorka sumarizuje tie angelologické aspekty islamskej filozofie, ktoré sa stali inšpiráciou pre Tomáša Akvinského. Pri komparácii Akvinského scholastickej a Suhrawardiho iluminacionistickej angelológie sa ako jeden z hlavných rozdielov v skúmaní anjelov ukazuje dia-metralne odlišná metodológia. Zatiaľ čo Tomáš Akvinský k nej pristupuje racionálne, Suhrawardi volí mystický prístup. Akvinského angelológiu sa zavrhuje chronologicky sled teórií, ktoré predchádzali, resp. v tomto prípade nadväzovali na Suhrawardiho iluminacionistický pohľad na problematiku anjela. Spôsob, akým je kniha spracovaná, dodržiava cieľ stanovený v úvode, t. j. venovať centrálnu časť knihy práve Suhrawardimu.

Záverčné strany knihy sú venované v prvom rade zhrnutiu výsledkov skúmania témy, v druhom rade obsahujú zoznam bibliografických odkazov rozdelený podľa typov jednotlivých zdrojov. Okrem zoznamu literatúry sa na týchto stranách nachádza aj zoznam príloh s krátkou poznámkou k pre-

kladu originálnych citátov. Za nedostatok považujem chýbajúci vedný či menný register, prípadne slovník cudzojazyčných pojmov. Prednosti knihy ale prevyšujú jej slabé stránky. Pozitívne hodnotím odhodlanie autorky vzoprieť sa nevhode vyplývajúcej z absencie diel s totožnou tematikou, na ktorú upozorňuje v úvode a ktorá bráni porovnaniu recenzovanej knihy s inou prácou. Napriek tomu sa však autorka pokúsila spracovať nepreskúmanú oblasť islamského filozofa, ktorý stále ostáva v západnom svete málo známy. V knihe si preto pohotovo vypomohla zasadením problému do kontextu populárnejších autorov a teórií, čo sa v konečnom dôsledku zdá byť esenciálnou súčasťou pochopenia Suhrawardiho prístupu k anjelom. Z uvedených dôvodov nemožno pochybovať o prínose knihy nielen v oblasti skúmania Suhrawardiho filozofie, ale aj islamskej filozofie a náboženstva.

IVANA ČOMOROVÁ

Zdeněk Vojtíšek, Nová náboženství a násilí,

Praha: Karolinum 2017, 285 s.

ISBN 978-80-246-2861-5.

Fenomén tzv. nových náboženských hnutí poutal od svojho vzniku v 60. letech 20. století veľkou pozornosť široké i odborné verejnosti. Zpravidla se dostával do centra zájmu v souvislosti s kontroverzemi, které s ním byly spojovány a které měly jednoho společného jmenovatele, jehož nejlépe vystihuje označování příslušných náboženských skupin jako nebezpečných a manipulativních sekt (v anglosaském kontextu jako kultů). Toto polemické a ideologicky podmíněné „onálepkování“ bylo a stále je vděčným námětem celé řady mediálních prezentací, které vykreslují daná hnutí jako skupiny ohrožující svobodu jedince, jeho psychický stav, ale také jako skupiny, které mnohdy podporují a iniciují násilí na jedincích či celých skupinách. V této souvislosti jsou pak jako exemplární používány známé kauzy náboženských sku-

pin, jakými byly například Svatyně lidu (1978), Davidiáni (1993) či Óm šinrikjó (1995). A právě fenoménu násilí a jeho spojování s tzv. novými náboženskými hnutími se věnuje poslední kniha Zdeňka Vojtíška.

Nejde přitom o první Vojtíškovu práci na toto téma. Již v roce 2009 publikoval knihu s názvem *Nová náboženská hnutí a kolektivní násilí*, kterou předložil rovněž jako habilitační spis. Ta se s recenzovanou publikací v některých ohledech překrývá, ale zároveň nelze než souhlasit s tvrzením autora z úvodní kapitoly, podle něhož je mezi oběma texty zásadní rozdíl, a to jak ve formě zpracování (recenzovaná publikace cílí na širší čtenářskou obec), tak v obsahu (širší záběr a výrazné omezení rozsahu teoreticko-metodologických částí). Na obou textech lze ale dobře sledovat posun, který Vojtíšek ve svých pracích věnovaných novým náboženským hnutím udělal od 90. let, kdy se dané problematice začal věnovat.

Zatímco v 90. letech patřil k nejvýraznějším představitelům spíše polemického přístupu, označovaného někdy jako kontrakultovní, představují oba výše uvedené texty dobré příklady pokusu o vyvážený přístup inspirovaný výraznými zahraničními odborníky, jejichž některé práce jsou známy i českým čtenářům (např. D. E. Cowen a D. G. Bromley). Velmi dobře tento fakt ilustruje ne příliš rozsáhlý, ale z mnoha důvodů zajímavý úvod, v němž Vojtíšek sice stručně, ale zároveň jednoznačně a srozumitelně vysvětluje svůj metodologický postoj. Uvedené inspirace se odráží i v samotném zpracování tématu, které je místo konvenčního definování problémů a pojmů založeno na rozboru konkrétních kauz, jejichž prostřednictvím jsou pak ukazovány a vymezovány klíčové problémy a otázky. Výsledkem je nejen zajímavě strukturovaný, ale především velmi čtivý text.

Součástí výše uvedeného metodologického postoje je nejen odmítnutí „optického klamu“, kvůli němuž je celý fenomén nových náboženských hnutí nahlížen skrze prizma několika problematických skupin, které jsou prezentovány jako jeho typičtí zástupci (s. 8), ale rovněž vysvětlení, proč do textu nebyly zahrnuty mnohé mediálně přetřásané kauzy. Zatímco tuto „metodologickou citlivost“ je potřeba vyzdvihnout a ocenit, není možné přehlédnout, že text

také obsahuje některé, spíše drobné, teoretické a metodologické nedůslednosti. Název knihy sice zní *Nová náboženství a násilí*, ale v pojmenování dílčích kapitol je používán pojem „nová náboženská hnutí“. Na první pohled jde o terminologickou drobnost, ve skutečnosti však tato drobnost způsobuje jisté teoretické nejasnosti.

Předně je termín „nová náboženská hnutí“ v současné odborné literatuře zpravidla používán pro označení fenoménu, který se začal objevovat po druhé světové válce, zejména pak od 60. let 20. století. Jde tedy o pojem používaný téměř výhradě v souvislosti se soudobou religiozitou a jejími proměnami. Oproti tomu pojem „nová náboženství“ je používán v širším smyslu pro označení náboženských novotvarů bez ohledu na dobu a kontext jejich vzniku. Tento „metodologický zmatek“ je ještě zvýrazněn tím, že autor pro ilustraci uvádí často skupiny, které mohou být sotva označeny za nová náboženská hnutí *sensu stricto* (starověci v Rusku, shakeři v USA). Možná by stačilo, kdyby autor v úvodu jasněji vymezil, co přesně danými pojmy myslí a proč je používá v poněkud jiném než obvyklém významu, případně v názvech jednotlivých kapitol používal stejný termín jako v názvu knihy, totiž „nová náboženství“.

Samotný fenomén násilí Vojtíšek analyzuje z několika úhlů pohledu a rovin. Uvědomuje si přitom, že nejde o jednorozměrný fenomén projevující se fyzickou agresí či psychickou manipulací, ale že jeho projevy, stejně jako příčiny a důsledky mohou být velmi různorodé. Stejně tak si uvědomuje, že mluvit o násilí v souvislosti s náboženstvím neznamená jen to, že některé náboženské skupiny se dopouští jednání, které může být jako násilí chápáno, ale také to, že se násilí dopouští na některých náboženských skupinách jejich okolí. Výše uvedené se nejlépe odráží v členění knihy, která v jedenácti kapitolách představuje zkoumaný fenomén od jeho obecnějšího vymezení v první kapitole (v níž je jako příklad použito české hnutí imanuelitů, které přitáhlo pozornost české veřejnosti v první polovině 90. let minulého století) až po v současnosti ostře sledovaný fenomén náboženského motivovaného terorismu, který je představen pomocí dvou skupin – japon-

ské Óm šinrikjó a tzv. Islámského státu. Vedle nich je ale pozornost věnována i dalším tématům – fenoménu mučednictví (kapitola 4), roli milenialismu a apokalyptiky (kapitola 6), roli charismatu a oddanosti (kapitola 7), interpretaci násilí jako nedílné součásti konečné „duchovní a náboženské revoluce“ (kapitola 8) či rituálnímu násilí (kapitola 9).

Jak už bylo zmíněno výše, každý z těchto fenoménů je představen prostřednictvím příběhů konkrétních náboženských skupin. I jejich zpracování svědčí o vysoké kvalitě posuzovaného textu. Autor totiž zpravidla vychází z velkého množství kvalitní literatury, která zahrnuje, kromě klasických i poměrně recentních studií a analýz, také celou řadu pramenů. Čtenář se tak dostává k množství dobře ověřených informací, které jsou zvláště u kontroverzních skupin mnohdy v rozporu s tzv. obecnými znalostmi. Díky tomu získává vyvážený popis, s jehož pomocí lépe pochopí, jak interpretovat zkoumané podoby a rozměry násilí. V této souvislosti je třeba také ocenit, že si autor jako příklady nevybírání jen mediálně známá uskupení (např. Svatyni lidu či Řád slunečního chrámu), ale také mnohem méně známé skupiny (Církev Božího beránka nebo Most ke svobodě).

Přesto bych měl k recenzované publikaci několik výtek. Tou hlavní je, že výběr skupin není vždy jasný, a někdy je dokonce sporný. Asi nejvýrazněji je to vidět v poslední kapitole, věnované problému nových náboženských hnutí a rituálního násilí, v níž je toto téma mimo jiné představeno prostřednictvím skupiny známé jako Rodina, spojené s postavou Charlese Mansona. Přitom ale velká část odborníků na nová náboženská hnutí zpochybňuje náboženský charakter této skupiny. Poukazují také na fakt, že pro mediální prezentaci nových náboženských hnutí byly často využívány, či spíše zneužívány, i kauzy, které mají s daným jevem jen málo společného. Bylo by proto vhodné, aby se autor v příslušné pasáži alespoň zmínil o tom, že řazení Mansonovy Rodiny mezi náboženská hnutí je problematické. Na druhou stranu je ale třeba říci, že ve stejné kapitole autor velmi jasně a srozumitelně dekonstruuje poměrně rozšířené představy o organizovaném satanismu, které provázely diskuse o rituálním

násilí nových náboženských hnutí v podstatě až do 90. let minulého století a o dekadu dříve vedly v některých zemích (např. v USA) k celospolečenské hysterii spojené s „odhalováním“ satanistických kruhů.

I to je jeden z důvodů, proč mohu danou knihu doporučit všem zájemcům o studium nových náboženských hnutí – tématu, který v posledních několika letech poněkud ustupuje ze zájmu jak odborné, tak laické veřejnosti.

DAVID VÁCLAVÍK

Laurel Zwissler, Religious, Feminist, Activist: Cosmologies of Interconnection,

Lincoln: University of Nebraska Press 2018, 324 p.

ISBN 978-0-8032-8570-5.

Laurel Zwissler, assistant professor at the Philosophy and Religion Department at Central Michigan University in the USA, has devoted herself to the anthropology of religion, women and gender studies, and feminist theory. Her first monograph, *Religious, Feminist, Activist: Cosmologies of Interconnection*, combines her long-time theoretical interest in the above mentioned topics (reflected in her many articles, e.g., Laurel Zwissler, “Spiritual, but Religious: ‘Spirituality’ among Religiously Motivated Activists in North America”, *Culture and Religion* 8/1, 2007, 51-69; ead., „In the Study of the Witch: Women, Shadows, and the Academic Study of Religions”, *Religions* 9/4, 2018, 105 [1-18]) with her own ethnographic research. In this book, Zwissler investigates the political and religious identities of women who understand their social-justice activism as religiously motivated. In a broader sense, her book refers to women “who combine in their lives and communities deep commitments often taken fundamentally incompatible by others: feminism,